

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р. **Маргарита Захариева Младенова, професор в Софийския университет „Св. Климент Охридски“**

на материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „**доцент**“,

обявен от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

област на висше образование: *2. Хуманитарни науки,*

професионално направление: *2.1. Филология (Славянски езици - полски език)*

В конкурса за ‘доцент’, обявен в Държавен вестник, бр. 92/18.11.2022 г. и в интернет страницата на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ за нуждите на катедра Славистика към Филологическия факултет като кандидат участва гл. ас. д-р Димитрина Георгиева Хамзе от същата катедра.

1. Общо представяне на получените материали

Предмет:

Със заповед № РД-21-51 от 16.01.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури по конкурс за заемане на академичната длъжност ‘**доцент**’ в ПУ в област на висше образование Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици – съвременен полски език), **обявен за нуждите на катедра Славистика** към Филологическия факултет.

За участие в обявения конкурс е подала документи **единствена кандидатка:** гл. ас. д-р Димитрина Георгиева Хамзе от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, катедра Славистика към Филологическия факултет.

Представеният от гл. ас. д-р Димитрина Георгиева Костадинова-Хамзе комплект материали на хартиен носител и в електронен вид е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, и включва следните документи:

- административни документи
- научни трудове

Административни документи

Представените административни документи включват предвидените в образеца на молбата до Ректора на ПУ 15 документа – дипломи за завършено висше образование и за научна степен, автобиография по образец, библиография и копия на научните трудове,

списък на цитиранията, анотации на материалите по чл. 65. от ПРАСПУ, самооценка на приносите, декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи, удостоверение за трудов стаж, документи за учебна работа, документи за научно-изследователска работа и комплектите документи на хартиен и електронен носител.

Научни трудове

От документацията за научна дейност личи, че кандидатката е автор на 160 публикации в научната периодика, от които относително малка част се вземат предвид по конкурса. За участие в конкурса за доцент са представени 12 научни статии и студии, тематично свързани с хабилитационния труд и 3 книги – хабилитационен труд, издадена докторска дисертация и една книга, която не е свързана с темата на дисертацията или хабилитационния труд. Освен тях библиографията на авторката включва 26 публикации, от които 20 са по темата на докторската ѝ дисертация и още 6, с които е участвала в конкурса за главен асистент, така че те не участват в конкурса за доцент, но са част от научната активност на кандидатката.

Хабилитационен труд

Предложеният хабилитационен труд на гл. ас. д-р Димитрина Хамзе на тема „Културата на пола в пословиците (върху материал от полските и българските паремии)“ се основава върху пословици и поговорки от полския и българския паремийен фонд, но в теоретично отношение има по-широка основа, тъй като разглежда езикови данни не изолирано и само с оглед на езиковата форма, а се стреми да осмисли комплексните отношения между двете половини на човечеството в сложното взаимодействие между лични и обществени фактори, от чийто баланс зависи равновесието в човешкото общество като цяло. Този заявен интерес към пораждането и функционирането на исторически възникналите стереотипи се основава върху холистичния подход, включващ както индуктивно обобщаване на наблюдаваните факти, така и верификация на теоретичните конструкции и анализ на дискурсивното единство между форма и съдържание на езиковия знак. Анализираният паремийен материал е извлечен от 18 специализирани речника и изследвания на пословиците и поговорките в полския и българския език.

Като цяло изследването е ориентирано когнитивно и прагматично и разкрива част от устойчивите стереотипи, характеризиращи масовото мислене за представителите на двата пола, както и за техните установени и очаквани взаимоотношения. Теоретичната база на изследването е доста широка, авторката използва работи на голям брой полски и български учени, както и на световно известни философи и теоретици-езиковеди. В

значителна степен като отправна точка се използват някои възгледи на А. Фурдал, С. Калдиева-Захариева и мн. др. Що се отнася до мястото на пословиците и поговорките в системата на езика, авторката отчита тяхната самостоятелност и специфика, но по принцип приема по-широкото схващане за тях като обособена част от фразеологичния фонд на езика, тъй като нейният материал и целта на изследването изобщо е да се обхванат колкото е възможно повече оценъчни свидетелства за отношенията между половете, консервирани в езика. Езиковият материал от полския и българския език, който е основа на изследването, е почерпан от повечето от достъпните фразеологични и паремийни речници на двата езика.

Непосредственото изследване на Д. Хамзе издава опитния изследовател, който умее да изгражда широки обобщения на базата на анализирания конкретен материал. Самата структура на изследването отчита оценъчността, оценката и стереотипа, които характеризират паремииите, мястото на представите за ролята на красотата, ума, младостта и трудолюбието в отношенията между половете, както и традиционните ценности, с които е натоварен всеки от тях в представите на носителите на двата езика. Значително място в изследването е отделено на стереотипите и тяхната роля в живота на човека като квалификатор и средство за опростяване и „опитомяване“ на действителността, на притъпяване на нейната загадъчност и потенциална опасност. Склонността към оформяне на стереотип характеризира всяка човешка дейност, но ролята ѝ в междуличностните отношения, както и в отношенията между половете може да бъде нежелана и дори опасна, тъй като изкривява действителността и може да измести от представите ни оценките за конкретния индивид-партньор. Изследователката неминуемо навлиза и в редица психологически аспекти на тези отношения, позовавайки се на значителен брой изследвания на известни психолози и философи, изследвайки механизмите, пораждащи често амбивалентните оценки на взаимоотношенията между мъжете и жените. Тук могат да се посочат мислители като П. Рикьор, М. Елиаде, Е. Фром, Д. Ружмон, Щ. Щал, Р. Стаматов, М. Розенберг, К. Рот и мн. др. Отчита се и в значителна степен културно обусловеният характер на оценките и стереотипите на реакциите, обхващащи голяма част от паремийния материал, който се разглежда. Подобни, понякога противоположни становища заемат и някои от философите, върху чиито концепции се основава хабилитационният труд на Д. Хамзе. Цитираната библиография обхваща 74 заглавия извън ексцерпиранияте източници. Книгата се допълва от две приложения, представящи в пълнота полските и българските пословици използвани като основа за изследването.

Вниманието на авторката е привлечено не толкова от пряко експлицираното в пословиците и поговорките отношение към представителите на двата пола, колкото от скритата, формулирана от нея криптокомуникация, която остава привидно засенчена от противопоставянето помежду им. Вариативността като основна жанрова характеристика на паремиите стимулира творческия импулс в тяхната употреба от страна на продуцента и намалява информативността ѝ за сметка на експресивната ѝ функция. Сложността на криптокомуникацията, която зависи пряко от подготвеността на интерпретатора и неговата способност да проникне в нея, представя един от изводите на книгата и може да се смята за собствен принос на авторката към проучването на комуникацията изобщо.

Цяла глава (трета) от изследването е посветена на криптокомуникацията между половете, присъстваща в пословиците и поговорките. В нея авторката се основава на становищата на редица теоретици в полето на лингвистичната прагматика (Л. Долежел, А. Залевская, М. Елчинова, М. Кузова, М. Червински и др.), особено що се отнася до характеристиките на речевите актове, като се концентрира върху непреките речеви актове, за които много често може да се каже, че експлицират нещо различно от онова, което продуцторът е замислил. В такъв случай адресатът на речевия акт и неговата вербална и невербална реакция са обусловени от собствената му подготвеност да интерпретира втория план на речевия акт. Авторката се стреми да го постигне чрез анализ на процеса на стереотипизация в езика въз основа на противоречието на отделни пословици помежду им.

Като цяло Д. Хамзе оценява пословиците и поговорките като плодотворно поле за изследване на стереотипите и нагласите на двата пола един спрямо друг, както и за разкриване на редица скрити импулси в оценките за двата пола. Според нея оценъчният характер на мисленето в паремиите, особено преобладаването на негативните оценки за жените, са всъщност симптом на редица опасения и представи, свързани с тях като непозната и необяснима стихия. Въпреки това определено може да се каже, че паремиите не носят еднозначно негативен или позитивен характер. Много често за едно и също качество може да се открият пословици с противоположна насоченост на оценката. При това тази особеност характеризира както полските, така и българските паремии, различията между които, според констатацията на авторката, засягат по-скоро отделни акценти, а не анализирания материал като цяло. Тя извежда противоположно насочени вектори на взаимоотношенията – конвергентни и дивергентни, ориентирани към сближаването и отдалечаването между половете, призвани да регулират техните отношения. Тя търси изравняването между двата пола не върху делението на силни и

слаби, а върху психологическото разбирателство и емоционалната съчетаемост, с които се постига екзистенциалното допълване между половете. За нея са от особено значение пословиците, даващи предимство на равнопоствеността между половете, в което тя вижда шанса за подобряване и обогатяване на интеркултурната комуникация и за извеждане на преден план потенциалния принос на паремите за задълбочаване на адаптивната роля на културата.

Накрая авторката стига до фундаменталния проблем и цел на филологическото знание – необходимостта и способността да се постигне разбиране на определен текст, но и на свързаните с него явления от живота в тяхната дълбочина. Неспособността да се възприеме и разбере чуждата гледна точка се оказва истинската пречка за установяване на комуникация и разбирателство не само между половете, но и между човешките индивиди изобщо. Контекстът и ситуацията като основни прагматични фактори на дискурса в тази светлина придобиват изключително значение. Авторката систематизира в няколко афористични точки заблудите, до които може да доведе привидната комуникация и същината на отношенията, които заблудите прикриват (стр. 187–204). Това е може би най-ярко изразеното концептуално отношение, което обобщава дълбочината на конвергентните стремежи на двата пола – стремежа един към друг и опасенията от евентуално неразбиране и злоупотреба с оказаното доверие.

По същество разглежданият труд представлява вдъхновена творческа интерпретация на съдържащите се в пословиците и поговорките обобщения, прониквайки в завоалирания втори план на междуличностната комуникация и разкривайки скритите подтици на отделни психологически и езиково прагматични реакции. Може да се каже, че избраната тема е показана в относителна пълнота с цялата двойственост и амбивалентност на конкретните прояви, отразени в пословиците и поговорките. Тя представя един завършен текст, който отговаря на всички изисквания за реабилитационен труд.

Публикации по темата на реабилитационния труд

Дванайсетте публикации по темата на реабилитационния труд допълват отделни страни от проучването и са своеобразна апробация на идеите на авторката преди излизането му като самостоятелна книга. Те изтъкват както важността на половата идентичност на индивида, без да се навлиза в територията на модната джендърна проблематика, важността на патриархалния културен модел за отразеното в пословиците и поговорките (2020а, 2020б), ролята и разбирането за най-субективната оценка в човешката култура – представата за красивото (2020в), криптокомуникативния

потенциал на паремийния фонд (2021a), ролята на стереотипите в разбирането за отношенията между половете и за конвергентните и дивергентните процеси в отношенията им (2021в), както и на опозицията младост – старост в тези отношения (2022). Това са и основните приноси на авторката в тези публикации, както и в хабилитационния труд.

Публикации не свързани с темата на хабилитационния труд

Третата книга на Димитрина Хамзе, която не е свързана тематично нито с хабилитационния труд, нито с докторската ѝ дисертация, е посветена на темата за „Гротеската като интеркултурна ценност“ и е издадена на руски език в Beau Bassin: Lambert Academic Publishing, 2018. В нея авторката се спира отново на един от кардиналните въпроси на нашето време – човешкото общуване в епохата на глобализацията и господството на масовата култура. Прибързаната и ултимативна глобализация на неосъзнатите идентичности се разглежда като средство за превръщане на индивидуалното и локално разнообразие не в разбиране на Другия, а по думите на авторката „в евтина „стока“, екзотичен орнамент, забавна играчка и лесна „плячка“ на масовата култура, която автоматично ги поглъща и смилва“. Тази дехуманизираща сила на глобализацията разрушава истинското общуване между хората. Авторката разглежда гротеската като едно от средствата за избягване на тази опасност чуждото да бъде наложено като универсално без оглед на действителната същина на индивида. Така Д. Хамзе вижда гротеската като универсален ключ за истинското сближаване и симбиоза на културите благодарение на „универсалната си естетическа природа и свобода на мисловните и творческите рефлексии“, с антистереотипната си ценностна стратегия и преобразователните си възможности.

Редица публикации на Д. Хамзе от последните години са свързани и с нейната преподавателска активност, както и с интереса ѝ към методологическите въпроси на научното изследване. Такива са публикациите на авторката свързани с подхода на стилистиката към езиковите факти (2014). Подобно значение имат и публикациите ѝ, свързани с интеграцията (2019, 2020) на различните школи и лингвистични научни направления в подхода към изследвания обект, на която са посветени няколко от нейните трудове – включително и тези извън представените по конкурса, но и не оценявани във връзка с предходни степени на кариерното ѝ израстване.

Заклучение

Като се вземе предвид широтата на интересите на Д. Хамзе, често надхвърляща тесния профил на отделните лингвистични и общофилологически дисциплини, големия

брой публикации в досегашната ѝ дейност, някои от които отразени в световните бази-данни Scopus и Web of Science, както и задълбочеността на разгледания хабилитационен труд, смятам, че досегашните трудове, както и преподавателската натовареност на Димитрина Георгиева Хамзе дават основания да ѝ бъде присъдена академичната длъжност „**доцент**“ в област на висше образование 2.1. Филология (Славянски езици – полски език), за което аз убедено ще гласувам.

София, 20.02.2023 г.

проф. д.ф.н. Маргарита Младенова